

Алла ДЕМИЧЕВА

науковий співробітник Наукової
лабораторії соціологічних
та кримінально-правових досліджень
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат соціологічних наук, доцент

ПРОБЛЕМА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІЗОЛЯТОРАХ ТИМЧАСОВОГО ТРИМАННЯ

Згідно з «Правилами внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України» ізолятори тимчасового тримання (далі – ІТТ) є спеціальними установами національної поліції, що призначені для тимчасового роздільного тримання визначених категорій осіб [1]. У цих самих правилах відзначається, що діяльність ІТТ ґрунтується на принципах суворого додержання законності, Конституції України, вимог Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, інших міжнародних норм і стандартів поводження з ув'язненими та затриманими. Умови тримання осіб в ІТТ мають забезпечити їхню особисту безпеку та базові потреби для нормальної життєдіяльності.

Згідно із Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» ІТТ є місцем несвободи, тобто таким місцем, де особа утримується чи може утримуватися за наказом судового, адміністративного або іншого органу чи за його вказівкою, з його відома чи мовчазної згоди під вартою, в ув'язненні чи під опікою (п. 8, ст. 13) [2]. Насамперед в умовах ІТТ мова йде про потенційне порушення права людини не бути підданою катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню, котре може мати такі прояви: застосування фізичної сили, психологічного тиску, будь-яких інших пристосувань із метою отримання визнання чи інформації щодо обставин вчинення правопорушення чи подолання волі особи; тримання особи в умовах із недотриманням мінімальних стандартів належних умов утримання (перебування), зокрема за відсутності доступу до питної води, харчування, належного освітлення, температурного режиму, доступу до санітарного вузла тощо; позбавлення особи безперервного лікування препаратами замісної підтримувальної терапії, якщо особа перебуває на відповідній програмі; застосування до утримуваних осіб фізичної сили з боку працівників поліції чи інших затриманих осіб.

З метою забезпечення прав як затриманих, так і поліцейських, у діяльності Національної поліції України насамперед у ІТТ декілька років

поспіль запроваджується електронна система обліку та відеоспостереження «Custody Records». Основними завданнями системи «Custody Records» на рівні ІТТ є: 1) покращення стандартів захисту прав затриманих осіб унаслідок запровадження: обов'язкового інтерв'ю при доставленні до ІТТ; електронної фіксації усіх дій щодо затриманої особи; дистанційного зовнішнього контролю за затриманими з боку управління забезпечення прав людини; 2) зменшення навантаження на працівників ІТТ внаслідок переходу на електронний документообіг, що дозволить суттєво зменшити обсяг паперової роботи. 3) підвищення стандартів захисту прав працівників ІТТ від можливих неправдивих звинувачень у неправомірних діях [3]. Система «Custody Records» на рівні ІТТ має такі основні елементи: інститут інспекторів із дотримання прав людини, постійний зовнішній контроль за ІТТ в онлайн-режимі та єдину електронну базу обліку усіх дій із затриманою особою.

Однак ІТТ продовжує залишатися місцем несвободи, в якому фіксуються випадки недотримання прав людини. Проаналізувавши за допомогою контент-аналізу опубліковані на сайті Уповноваженого Верховної ради України з прав людини пресрелізи моніторингових візитів у межах реалізації Національного превентивного механізму, що були здійснені до ІТТ України у період з 2019 р. до серпня 2022 р. [4], можна зафіксувати типові порушення прав людини. Зауважимо, що загалом за три с половиною роки Регіональними відділеннями Уповноваженого було здійснено лише 28 візитів до ІТТ. Багато ІТТ, що знаходяться у відділах поліції, на сьогодні не працюють. Отже, можемо визначити такі порушення прав людини в ІТТ:

– *Порушення права на гідні умови тримання, на достатній життєвій рівень*: у камерах недостатній рівень природного та штучного освітлення – 14; немає гарячого водопостачання – 10; конструкція вікон не забезпечує можливість утримуваним особам самостійно відкривати кватирки для провітрювання – 10; на стінах – ознаки плісняви, камери, коридори, душева потребують ремонту – 6; прогулянкові дворики не облаштовані лавами для сидіння, відсутній навіс для захисту від атмосферних опадів – 5; не обладнано кімнату для побачень – 4; під час перебування в установі утримувани особи не забезпечуються необхідними речами, їм видається лише один рушник; не передбачено забезпечення утримуваних осіб, у разі необхідності, засобами особистої гігієни, а саме зубними щітками та пастою – 2;

- *Порушення права на приватність*: висота кабін санітарних вузлів у камерах менша за встановлену норму; відсутні перегородки між місцями для миття – 5; в окремих камерах ліжка розташовані впритул одне до одного, що не забезпечує особистого простору утримуваним – 1;

– *Право на охорону здоров'я та медичну допомогу*: установа не забезпечена визначеними медичними аптечками, наявні аптечки не укомплектовані, у них виявлені прострочені ліки; в аптечках немає медичних препаратів від болю в серці та шлунку, жарознижувальних ліків та ін. – 4;

працівники поліції ізолятора не пройшли відповідного навчання з надання домедичної допомоги та не отримали відповідні сертифікати – 4; мають місце порушення карантинних заходів, пов'язаних із COVID-19, недотримання правил протидії розповсюдження інших інфекційних захворювань – 7;

– *Право на доступність для людей з інвалідністю*: контрольно-пропускний пункт установи та будівля не обладнані пандусом, відсутня кнопка виклику, що перешкоджає вільному доступу для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення і є порушенням їхніх прав на доступність – 4;

– *Порушення ведення журналів, книги обліку осіб, які тримаються в ІТТ* – 3;

– *Порушення права на доступ до суспільно важливої інформації*: утримувані не мають можливості отримувати найважливіші новини та інформацію про суспільні події ні шляхом перегляду телевізійних новин, ні через радіоприймачі – 3.

Таким чином, контент-аналіз пресрелізів, розміщених публічно на сайті Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, дозволяє зазначити, що в ІТТ найперше порушується право на гідні умови тримання, на достатній життєвий рівень, право на охорону здоров'я та медичну допомогу; право на доступність осіб з інвалідністю; право на приватність. При цьому в жодному звіті не зафіксовані скарги людей на неналежне поводження з боку працівників Національної поліції України.

Національна поліція з метою забезпечення дотримання міжнародних вимог утримання осіб в місцях позбавлення волі, оптимізації наявної кількості таких установ, створення базових ІТТ, приведення умов тримання затриманих та осіб, які перебувають під вартою, до відповідних стандартів реалізує проєкт реформування ІТТ. Станом на вересень 2022 р. нараховувалося 150 ІТТ, у 135 з яких діє постійний зовнішній контроль через систему відеоспостереження «Custody Records», що дозволяє мінімізувати порушення прав людини. Серед заходів, котрі ще планують здійснити, – це будівництво 14 нових ІТТ, ремонт приміщень у 56 існуючих та реконструювання 80 споруд; розробка та запровадження єдиного електронного протоколу затримання; упровадження порядку інформування осіб про права затриманого шляхом вручення поліцейських пам'яток [5].

Отже, ізолятори тимчасового тримання за своєю специфікою є місцем несвободи, проте поступово вони мають перетворитися на місця, де порушення прав людини буде мінімізоване.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 02.12.2008 р. № 638. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0137-09#Text>.

2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80>.

3. Методичні рекомендації для інспекторів з дотримання прав людини в ізоляторах тимчасового тримання. 64 с. URL : https://ulaf.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/метод_рек_інспектор_ІТТ.pdf.

4. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL : <https://ombudsman.gov.ua>.

5. Заплановані зміни. Основні проекти структурної та функціональної розбудови національної поліції України. *Головне управління Національної поліції в Одеській області*. URL : <https://od.npu.gov.ua/ato/reforma-politsii/zaplanovani-zminy>.

Катерина ДЕМЧЕНКО

студентка юридичного факультету

Науковий керівник:

к. ю. н. Олена Каплій

*(Чорноморський національний університет
ім. Петра Могили, м. Миколаїв)*

БЕЗПОСЕРЕДНЯ ДЕМОКРАТІЯ ЯК ФОРМА ЗДІЙСНЕННЯ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УКРАЇНІ

XXI століття з упевненістю можна назвати століттям демократії. Саме цей спосіб владарювання в державі став домінуючим. Виключно з демократією пов'язуються найвизначніші успіхи людства в економічній та соціальній сферах. Саме демократія надала відповіді на багато проблемних питань, що стояли перед людством, забезпечуючи на сьогодні сталий та більш-менш безконфліктний розвиток. У будь-якому випадку демократія і процвітання – значною мірою синонімічні поняття.

Сучасна Україна переживає складні та суперечливі процеси демократичної трансформації, що неминуче пов'язані з виробленням нової правової ідеології, в основу якої має бути покладена оптимальна модель взаємодії між особою, суспільством та державою, в якій народний суверенітет та права людини є ключовими елементами.

Однією з фундаментальних характеристик демократії є її функціональна складова, що виражена в теорії народного суверенітету.

Народний суверенітет – це принцип, згідно з яким народу належить уся суверенна повнота влади на території країни, право самому вирішувати свою долю – безпосередньо чи через представницькі органи, брати участь у реалізації політики своєї держави, контролювати діяльність органів державної влади. Принцип народного суверенітету є одним із основоположних для демократії. Тому забезпечення незалежного народовладдя як відображення ідеї народного суверенітету є не тільки актуальною та дискусійною конституційно-правовою проблемою, але й одним із соціальних та правових пріоритетів сучасної України.